

Varetektsfangers forventninger og innstillinger til straff.¹⁾

Av forskningsstipendiat NILS CHRISTIE.

FORMÅLET MED UNDERSØKELSEN.

Det er etter hvert skaffet til veie en del kunnskaper om hva folk i sin alminnelighet mener om lovovertrедelser og typer av lovovertrедere: hvilke overtredelser som er mest klanderverdige, og hva en bør gjøre med lovovertrедerne — hvilke prinsipper som bør legges til grunn. Torgny Segerstedt og medarbeideres undersøkelse av rettsbevisstheten (11) er i noen grad representativ for denne forskningsretningen. Det foreligger også spesialundersøkelser som klargjør hva særlig viktige grupper mener om enkelte av spørsmålene — det mest nærliggende eksempel blant de mange mulige er formodentlig v. Eybens undersøkelse av dommerne (5). Når det derimot gjelder innstillingen hos den egentlige hovedperson — hva han som skal dømmes eller er dømt tror og mener om disse spørsmålene — foreligger et mer sparsomt materiale. Noen få amerikanske forskere (3), (4), (9) har berørt problemet, men desverre andre sider av det enn de som vil bli tatt opp i denne artikkel. Det samme gjelder ved flere andre undersøkelser — f. eks. (1), (8) — hvor fangenes innstillinger blir berørt bl. a. i forbindelse med diskusjon av spørsmålet om skyldfølelse.

Undersøkelsen som det skal redegjøres for i det følgende representerer et famlende forsøk på å nærme seg svarene på enkelte av problemene innenfor dette området. Det vil bli gjort forsøk på å vise hva hver enkelt i en kategori varetektsfanger *ventet* å få i straff, og også hva de *ville gitt seg selv* — om hver hadde vært sin egen dommer. Dette vil så bli sammenholdt med den dom de *faktisk fikk*. Videre vil det bli gjort forsøk på å vise hvilke prinsipper *fangene* ville legge til grunn ved straffutmålingen, og hvilke de mente *dommeren* kom til å legge til grunn, samt fangenes innstillinger til noe av dette. Det vil også i noen grad bli gjort forsøk på å bringe fram i lyset fangens eget syn på resosialiseringsmulighetene. Kunnskaper om flere av disse punktene vil kanskje kunne ha en viss betydning for valg mellom alternative typer kriminal-

¹⁾ Et arbeidsstipend fra Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd, samt stor hjelpsomhet fra ekspedisjonssjef Johannes Halvorsen med medarbeidere, fra tidligere kriminalsjef Fr. F. Kaltenborn med medarbeidere og fra professor dr. jur. Johs. Andenæs, har gjort det praktisk mulig å gjennomføre undersøkelsen. Professor Andenæs har dessuten ydet verdifull kritikk, — det samme gjelder dosent dr. philos. Vilhelm Aubert. Universitetsstipendiat, cand. jur. Anders Bratholm har kommet med nyttige henvisninger. Jeg er alle disse stor takk skyldig.

politikk. Enkelte slike konsekvenser vil bli antydnet mot slutten av fremstillingen.

Det må imidlertid understrekes at undersøkelsen bare må oppfattes som en upretensiøs famling på et i og for seg interessant område. Når resultatene offentliggjøres, er det primært å oppfatte som en oppfordring til andre om å ta del i famlingen. Redegjørelsen for utvalg og metoder vil klargjøre berettigelsen av denne reservasjon.

UTVALG OG METODER.

Utvalget består av menn som ble satt i varetekt i Oslo i perioden fra 9-9-1953 til 25-10-1953. Samtlige saker ble i dette tidsrommet lest gjennom dagen etter at kjennelsen var avsagt. Forlengelser av varetekter ble ikke tatt med i materialet. To utenlandske statsborgere som skulle utvises, samt en person som på eget initiativ ba om fengslingskjennelse for å bli anbragt i kuranstalt, er heller ikke tatt med. Det samme gjelder 7 mann som var syke under varetektsoppholdet, og 11 mann som ble løslatt så kort tid etter fengslingskjennelsen at det ikke var mulig å få intervjuet dem. Det ble nemlig funnet hensiktsmessig å la fangene få roe seg 3—4 dager før det ble foretatt noe intervju. Resten — 98 mann — ble alle intervjuet av undertegnede. Som følge av utvalgsmåten representerer formodentlig disse 98 mann litt alvorligere forhold enn gjennomsnittet for varetektsfanger i Oslo, men særlig stor er forskjellen neppe. Noen representativitet for fanger i sin alminnelighet er det ikke gjort forsøk på å oppnå. Personer uten fast bopel og med et langt synderegister på forhånd, er sikkert sterkt overrepresentert i utvalget både når høtævsone og når vanlige fanger tas som sammenligningsgrunnlag. De fleste av intervjuene varte mellom en halv og én time. Kontakten med intervjuobjektene var i de aller fleste tilfeller meget god, ingen nektet å la seg intervju. Det ble understreket at politi og fengselsmyndigheter ikke la skjul på noe, men tvert om i høyeste grad benyttet seg av tillatelse til at den ble foretatt. Mitt *inntrykk* var at de aller fleste ikke la skjul på noe, men tvert om i høyeste grad benyttet seg av denne anledningen til å si sin mening om forskjellige ting. Intervjuingen foregikk som en uformell samtale. Samtlige ble stillet overfor alle intervjuguidens spørsmål, men disse var alltid flettet inn i den generelle samtale. Svarene ble senere kategorisert. I et par tilfeller hevdet intervjuobjektet at han var uskyldig i det forhold siktelsen omfattet. I disse tilfellene ble spørsmålene gitt en formulering som f. eks.: Hvis De hadde vært skyldig, hva ville De da gitt Dem hvis De hadde vært Deres egen dommer? Spørsmålet ble ikke fullt så innviklet når det kom i sin rette sammenheng, og denne lille omvegen lot til å virke utmerket. Ved siden av opplysningene fra intervjuene, er det selvfølgelig også brukt data fra

dokumentene i saken. Dessuten er det benyttet opplysninger fra strafferegisteret, og fra bøtere registeret i Oslo både når det gjelder intervjuobjektene forhistorie, og hva som ble utfallet av saken de nå var innblandet i.

BAKGRUNNSDATA.

Det er hensigtsmessig å dele intervjuobjektene opp i tre kategorier i henhold til siktelsen: 44 mand var siktet etter en eller flere paragrafer i løsgjengerloven. (En løsgjenger hadde imidlertid et saksforhold som gjør at vi i det følgende hele tiden vil plasere ham sammen med vinningsforbryterne.) 42 mann var siktet for en eller annen form for vinningsforbrytelse, og endelig var 12 mann siktet for mere blandede ting som vold, trusler, sedelighetsforbrytelser, forsømt bidragsplikt, m. m. Litt av bakgrunnen til intervjuobjektene framgår av de følgende tabeller — basert på opplysninger i dokumentene. Herbergsadresser regnes som uten fast bopel (u.f.b.). Dokumentenes opplysninger om inntekt og yrke var så åpenbart feilaktige at det ikke tjener noen hensikt å referere dem. De aller fleste var selvfølgelig overfor politiet maksimalt interessert i å fortelle om fast arbeid og gode inntekter:

<i>Tabell I.</i>	Løsgjengere	Vinningsforbr.	Andre
<i>Født:</i> by	26 (Derav i Oslo 21)	25 (Derav i Oslo 19)	9 (Derav i Oslo 8)
land	17	18	3
<i>Bosted:</i> by	15	19	9
land	4	7	0
u.f.b.	24	17	3
<i>Ektestand:</i>			
ugift	24	26	4
gift	3	5	5
skilt/separert	15	11	3
enkemann	1	1	0
<i>Tilsammen:</i>	43	43	12

Tabell II.

Alder:

17—20 år	0	4	2
21—24	2	3	0
25—30	5	10	1
31—40	9	14	2
41—50	11	19	5
51—60	8	2	2
61—70	8	1	0
<i>Gjennomsnitt:</i>	48 år	34 år	31 år

Tabellene viser at disse 98 varetektsfangene er folk som bedømt med vanlige standarder har klart seg meget dårlig i samfunnet. Nøyaktig halvparten er uten fast bopel — det er forøvrig en av årsakene til at politiet har plasert dem i varetekt — og innen den gjenværende halvpart er det nok flere tilfeller hvor bostedsadressens fasthet ville vise seg noe tvilsom ved nærmere ettersyn. Ser vi videre på det lave antal gifte, sammenholdt med alderen, er det klart at vi står overfor en ganske spesiell kategori mennesker. Dette inntrykk blir ytterligere styrket om vi ser på deres tidligere kontakter med rettsapparatet:

Ingen av løsgjengerne, 11 av vinningsforbryterne og 5 av de „andre“ hadde hverken tidligere dommer eller forelegg for forseelser. 31 av løsgjengerne hadde over 10 bøter for forseelser, 10 hadde over 50. 33 av løsgjengerne hadde dommer for forbrytelser, og det samme hadde 30 av vinningsforbryterne og 6 av de „andre“. 22 løsgjengere, 12 vinningsforbrytere og 3 „andre“ hadde tidligere vært på tvangsarbeid. Stort sett later det til at løsgjengerne er noe sterkere belastet enn vinningsforbryterne.

FORVENTNINGER — DOMMER.

Før vi går nærmere inn på varetektsfangenes forventninger til dommen, er det nødvendig å si noe om en betegnelse som stadig vil gå igjen i det følgende, nemlig uttrykket „betinget tvangsarbeid“. Dette uttrykket har ikke direkte plass i noen lovt tekst. Ingen kan dømmes til „betinget tvangsarbeid“. Det som skjer, er at dommeren i bestemte tilfeller samtidig som han dømmer en løsgjenger til en mindre fengselsstraff, også kan gi påtalemyndigheten *bemyndigelse* til å sette vedkommende i tvangsarbeidshus eller i kuranstalt i inntil 18 måneder første gang og inntil 3 år annen gang. For vårt utvalg er tvangsarbeidshus det eneste aktuelle alternativ. Stort sett regnet imidlertid løsgjengerne med at påtalemyndigheten i første omgang *ikke* ville benytte bemyndigelsen — at det altså ville bli gitt prøvetid og ikke bli grepet inn med tvangsarbeid før det skjedde brudd på prøven. Derfor er det vi i det følgende bruker betegnelsen „betinget tvangsarbeid“. Ikke som karakteristikk av noe en dømmes til, men som karakteristikk av det løsgjengerne regnet med ville bli det første resultat av bemyndigelsen.

Men det må tilføyes: Løsgjengerne regnet allerede dette som et meget *skrekkinngydende* resultat. Svært mange av løsgjengerne hadde p. g. a. tidligere erfaringer god grunn til å tvile på at de ville klare betingelsene; en enkelt ville ikke en gang ha prøvetid, så sikker var han på at det ville gå galt. Denne store skrekken for at påtalemyndigheten i det hele tatt skulle få sin bemyndigelse har to konsekvenser. For det første gjør den det lite interessant å gå inn på graden av tiltro fangene hadde til å få prøvetid, — vi kan

nøye oss med å konstatere forventningene til det allerede i første omgang avskrekkende resultat „betinget tvangsarbeid“. For det annet gjør skrekken for bemyndigelsen det noenlunde legitimt å oppstille samletabeller hvor vi sidestiller „betinget tvangsarbeid“ med fengsel, — det sistnevnte er forøvrig i det følgende alltid ubetinget om ikke annet uttrykkelig sies. I tilfeller med „betinget tvangsarbeid“ unnlater vi å kategorisere den kortvarige fengselsstraffen som alltid følger med. At tvangsarbeid formelt ikke regnes som „straff“, har for våre formål ingen betydning.

Varetektsfangenes forventninger til dommen framgår av de følgende tabeller. Detaljene av tabell III, og hovedtendensene av tabell IV.

<i>Tabell III.</i>	Løsgjengere	Vinningsforbr.	Andre
Venter fengsel fra og med 2 år eller „betinget tv.arb.“ i 3 år eller mere	12 (2 venter 4 år bet. tv. arb., 10 venter 3 år)	11 (fengsel)	
Venter bet. tv.arb. i 1½ år eller fengsel fra og med 1 år til 2 år	12 (tv.arb.)	4	1 (tv.arb.)
Venter fengsel fra 4 mnd. til 1 år		9	1
Venter fengsel til og med 4 mnd.	14	8	1
Venter frifinnelse, henleggelse, påtaleunnbøter, bet. fengsel	2	8	7
Vet ikke	3	3	2

<i>Tabell IV.</i>	Løsgjengere	Vinningsforbr.	Andre
Venter „betinget tv.arb.“ eller fengsel fra og med 6 mnd.	24	23	2
Venter fengsel opptil 6 mnd., eller bet. fengsel, bøter, påtaleunnlatelse, henleggelse, frifinnelse	16	17	8
Gjennomsnittlig forventet <i>antall måneder</i> hos de som venter „bet. tv.arb.“ eller ubet. fengsel	18,2	15,1	9

Det er tydelig at vinningsforbryterne venter å sitte noe kortere tid i fengsel, og flere blant dem regner å slippe med betinget fengsel

eller billigere. P. g. a. den litt tvilsomme sammenstillingen av „betinget tvangsarbeid“ og ubetinget fengsel, har det ikke noen hensikt å operere med noen signifikans-tall for forskjellen, men av hensyn til sammenligningen med neste tabell, er det i hvert fall interessant at forskjellen ikke har den *motsatte* retning. (Tallene for „andre“ er så små at vi her og enkelte steder i det følgende bare bringer dem for å antyde tendensen.)

Varetektsfangene ble også spurt om *hva de ville gitt seg selv om de hadde vært sin egen dommer i saken*. Spørsmålet har sikkert vært oppfattet på mange forskjellige måter, men det er vel neppe grunn til å tro at det har hersket noen systematiske forskjeller mellom løsgjengere og vinningsforbryteres tolking. Kommentarene i forbindelse med svarene gjør, at vi mener at vi i nedenstående tabeller stort sett får fram hva fangene mente var en *rimelig sanksjon* fra samfunnets side. Det virket som om intervjuobjektene gikk med stort alvor til denne sin noe uvante dommergjerning. Prinsippene de la til grunn, skal vi senere komme inn på. Dommene de ville ha avsagt, framgår av tabell VI.

Tabell VI.

Ville gitt seg selv:	Løsgjengere	Vinningsforbr.	Andre
Fengsel eller „betinget tvangsarbeid“ fra og med 2 år	1 (tv.arb.)	1 (fengsel)	
Fengsel, kur eller „betinget tv.arb.“ fra og med 1 år til 2 år	1 (tv.arb.)	2 (fengsel)	
Fengsel eller kur fra og med 6 mnd. til 1 år	2 (kur)	11 (1 kur)	
Fengsel eller kur til og med 4 mnd.	16 (4 kur)	8 (1 kur)	
Betinget fengsel	1	7	2
Bot	4	1	2
Behandling i det fri . .	5	1	
Frifinnelse, henleggelse, påtaleunnløstelse . . .	12 (11 frif.)	(1 frif. 4 3 henleg. eller påtaleunnl.)	6
Vet ikke eller uklassifiserbart	1	(4 ville i 8 hvert fall dømt seg)	2

Ser vi bort fra „vet ikke“ og deler tabellen inn i to deler etter en røff antakelse om graden av alvor i de forskjellige sanksjonene, får vi:

Tabell VII.

Ville gitt seg selv:	Løsgj.	Vinningsf.	Andre
Fengsel, kur eller „betinget tv.arb.“ fra 6 mnd. og oppover	4	14	
Frifinnelse, henleggelse, påtaleunnl., behandl. i det fri, bot, bet. fengsel, fengsel eller kur til og med 4 måneder	38	21	12
Antall mndr. blant de av de ovenfor nevnte som ville gitt seg „betinget tvangsarb.“ eller ubet. fengsel	12	63	

Sammenligner vi tabell VI og VII med tabellene over forventet straff, kommer to ting klart frem: For det første at intervjuobjektene som helhet ville sanksjonert adskillig mildere om de selv hadde vært dommere enn de ventet at den virkelige dommer ville gjøre. For det annet er det tydelig at løsgjengerne om de hadde vært sine egne dommere ville ha reagert vesentlig mildere enn vinningsforbryterne. Forskjellen mellom de to første ledd i tabell VII mellom løsgjengere og vinningsforbrytere er statistisk signifikant (P nesten 0,001), og forskjellen mellom de to grupper er i virkeligheten enda noe større enn tallene synes å tyde på. De to løsgjengerne i tabell VII som ville gitt seg selv tvangsarbeid, er havnet i kategorien fordi det var så mye om å gjøre for dem å få understreket at de ville gitt seg „betinget tvangsarbeid“. Hadde ikke deres frykt for *ubetinget* tvangsarbeid vært så stor, hadde de neppe nevnt noe om tvangsarbeid i det hele tatt. Bemerkelsesverdig i samme tabell er også det store antall løsgjengere som ville gi blank frifinnelse, bare *en* av dem snakker om henleggelse. Vinningsforbryterne frambyr et helt annet billede, med ikke mindre enn 13 mann som ville gi seg selv alvorlige fengselsstraffer. Av de 8 som ikke visste eller var umulige å klassifisere, ville i hvert fall 4 ha sanksjonert mot seg selv. 3 av dem ville antakelig gitt seg selv over 4 måneder. Endelig må nevnes at når det gjalt forventninger til dommen var jo forholdet motsatt — løsgjengerne lot til å ha en tendens til å *vente mere* enn vinningsforbryterne.

En mer detaljert analyse av sammenhengen mellom hva intervjuobjektene venter og hva de ville gitt seg selv, viser at det særlig er de som venter „betinget tvangsarbeid“ som ville gitt seg selv noe helt annet. Hele 14 av de 24 som venter „betinget tvangsarbeid“ ville frifunnet seg selv eller gitt seg selv inntil betinget fengsel, mens bare to av de 15 vinningsforbryterne som venter

over 1 års fengsel ville reagert mot seg selv på samme milde måten. — 3 visste ikke og 10 ville gitt seg ubetinget fengsel. Når det gjelder de som venter noe mildere sanksjoner, er det ikke særlig forskjell mellom løsgjengere og vinningsforbrytere. I alle andre kategorier enn hos de som venter „betinget tvangsarbeid“ er det ganske god overensstemmelse mellom forventet sanksjon og hva intervjuobjektene selv ville gitt seg. *Majoriteten har en tendens til å ville gi seg selv litt — men bare litt — mildere sanksjon enn de venter å få, og denne sammenhengen later til å være til stede i like sterk grad hos de som venter seg harde sanksjoner som hos de som venter seg milde. Bare hos de som venter „betinget tvangsarbeid“ finnes en avgrunn mellom forventningene og hva de selv ville gitt seg.*

* * *

Hva varetektfangene fikk i dom, framgår av det følgende:

Tabell VIII.	Løsgjengere	Vinningsforbr.	Andre
Fikk „betinget tvangsarbeid“ i 3 år eller mere	12 (1 i 4 år)	1	1
Fikk „betinget tvangsarbeid“ i 1½ år	8		
Fikk fengsel fra og med 2 år*)		9	
Fikk fengsel fra og med 1 år og til 2 år		8	
Fikk fengsel fra og med 6 mnd. til 1 år		8	
Fikk fengsel fra 4 mnd. til 6 mnd.			1
Fikk fengsel til og med 4 mnd. .	16	8	3
Fikk frifinnelse, henleggelse, påtaleunnl., bøter, bet. fengs.	7	6	6
Uopplyst ved undersøkelsens avslutning eller nye ting forøvet før dom for undersøkte forhold ble avsagt		3	2

*) To av disse fikk også sikring.

Resultatene faller i kategorier som er lite egnet til direkte sammenligninger mellom løsgjengere og vinningsforbrytere. Flere forskjellige typer sammenstillinger er imidlertid forsøkt, og de tyder stort sett i retning av at vinningsforbryterne er rammet av noe strengere sanksjoner enn løsgjengerne. Forskjellen er imidlertid svært liten.

Når det gjelder sammenhengen mellom forventninger og resultater, vil et blikk tilbake på tabell III vise at det for gruppene som helhet hersker god overensstemmelse mellom det de venter å få

i dom — og får. Løsgjengerne er noe for pessimistiske, eiendomsforbryterne det motsatte, men begge deler i helt ubetydelig grad. 24 løsgjengere ventet å få „betinget tvangsarbeid“ eller fengsel i over 6 mnd., 20 fikk det. 23 vinningsforbrytere ventet fengsel i over 6 måneder, og 26 fikk det. For løsgjengernes vedkommende — hvor de alt ved fengslingskjennelsen blir gjort oppmerksomme på at det dreier seg om noe så presist som tvangsarbeid — er denne overensstemmelsen kanskje ikke egnet til å forbause. Men for folk siktet for noe med så vide strafferammer som tyveri, er overensstemmelsen bemerkelsesverdig.

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig å se på gruppene som helhet — forskjeller kan da oppheve hverandre. Foretar vi for hver enkelt mann en nærmere analyse av sammenhengen mellom forventninger til dommen, hva de selv ville gitt seg, og hvad de fikk i dom, får vi fram følgende hovedtendenser:

1. *Løsgjengere*: Både i forventninger og dommer er det et markert skille mellom „betinget tvangsarbeid“ og mere bagatellmessige fengselsstraffer. De glir ikke gradvis over i hverandre, og det faller derfor naturlig å se på de to hver for seg. Gjør vi det, så ser vi at 9 av de 24 som ventet „betinget tvangsarbeid“ ble møtt med andre — mildere — sanksjoner enn de ventet. 3 mann slapp så billig som med en bot. Motsatt ble 5 av de 19 som ikke ventet „betinget tvangsarbeid“ rammet av dette. Likevel er det et statistisk signifikant samsvar ($P < 0,02$) mellom forventninger og dom til „betinget tvangsarbeid“.

Tabell IX.

	Fikk bet. tv.arb.	Fikk ikke	Sum
Ventet „bet. tv.arb.“	15	9	24
Ventet ikke „bet. tv.arb.“ ..	5	14	19
	20	23	43

Ser vi videre på alt dette i samband med hva løsgjengerne *selv* ville gitt seg, så later det til å være en viss sammenheng blant de som venter å få „betinget tvangsarbeid“ mellom *ikke* å ville gi seg selv mild sanksjon og å få „betinget tvangsarbeid“. 8 av 10 som venter „betinget tvangsarbeid“ og som ville gi seg selv en eller annen form for fengsel eller kur fikk „betinget tvangsarbeid“. Men bare 7 av 14 som i samme situasjon ville gitt seg selv fra friinnelse til og med betinget fengsel fikk „betinget tvangsarbeid“. De som venter hård straff, men selv ville gitt seg eksepsjonelt mild straff, har altså en tendens til også å få mild straff. Tallene blir imidlertid for små til å si noe med sikkerhet ved denne store grad av oppsplitting.

2. *Vinningsforbrytere*: Skillet mellom sanksjonsformene er her langt mindre markert. For å få fram presisjonen i forventningen

har vi i fremstillingen valgt å sette et skille ved 1 års fengsel, men vi kunne forsåvidt like godt ha satt grensen høyere eller lavere — tendensen i resultatene blir den samme.

Resultatene viser stort sett et samsvar mellom forventninger og sanksjon. 10 av 15 som venter over 1 års fengsel fikk dette, og ytterligere 4 av dem fikk noe mildere former for fengsel. En som ventet 2 års fengsel og som ville gitt seg selv $1\frac{1}{2}$ års fengsel slapp med henleggelse p. g. a. bevisets stilling.

Tabell X.

	Fikk over 1 års fengs.	Fikk ikke	Sum
Ventet over 1 års fengsel	10	5	15
Ventet ikke over 1 års fengsel	8	20	28

$$X^2 = 5,83, P < 0,02.$$

Den samme tendensen, men i svakere grad, går igjen blant de som venter mildere former for fengsel. Derimot finnes det hos vinningsforbryterne — i motsetning til hos løsgjengerne — ingen tendens hos de som venter hård straff, men ville gitt seg selv mild, til også å få mild straff.

* * *

Hovedtendensen i de foregående avsnitt er følgende: Løsgjengerne venter seg noe strengere sanksjoner enn vinningsforbryterne, mens de derimot selv ville gitt seg vesentlig mildere dommer. Særlig hos løsgjengerne som venter „betinget tvangsarbeid“ finnes stor uoverenstemmelse mellom hva de venter å få og hva de selv ville gitt seg, mens det blant alle andre kategorier bare finnes en tendens til å ville gi seg litt — men bare litt — mildere straff enn det de venter. Når det gjelder den faktiske oppnådde dom, later vinningsforbryterne til å rammes av ubetydelig strengere sanksjoner enn løsgjengerne. Forutsigelsen av domsresultatene var for begge grupper vedkommende meget god. Løsgjengerne er litt for pessimistiske, vinningsforbryterne det motsatte. Denne forskjellen er imidlertid ikke på langt nær tilstrekkelig til å forklare løsgjengernes mye større tendens til som egne dommere å ville gi seg selv noe annet enn hva de venter å få. Vi må derfor kunne konkludere med at *både når det gjelder forventet og oppnådd dom aksepterer løsgjengerne i mindre grad enn vinningsforbryterne sanksjonene*. Som vi senere skal vise, tyder andre data i samme retning.

PRINSIPPENE BAKOM AVGJØRELSEN.

Intervjuobjektene ble også spurt om hvorfor de ville gitt seg den straff de sa de ville gi seg, og likeledes om hva de trodde ville bli det avgjørende for dommeren. Først ble de spurt rent generelt,

senere i samtalen ble de stillet overfor konkrete alternativ. De generelle spørsmålene lot til å virke best — gi de mest oppriktige svar — så vi vil i det følgende bare benytte oss av svarene på disse. Svarene var imidlertid ofte svært kortfattede og vanskelige å kategorisere, — en unntakelse utgjorde svar som kunne plasseres i kategorien „behandlingsprinsippet“. Hvor samme mann gav svar som kunne plasseres i flere forskjellige kategorier, er det bare tatt hensyn til hva han la mest vekt på. Hvor dette ikke var mulig å avgjøre, ble flere svar kategorisert, slik at det totale antall svar er noe større enn antall intervjuobjekt. Følgende kategorier ble opprettet:

1. *Gjengjeldelsesprinsippet*²⁾ Når det gjalt begrunnelsen av den sanksjon intervjuobjektene ville gitt seg selv, så var nesten alle forekommende svar i denne kategorien sentrert omkring temaet „rettferdighet“. I.o. nr. 62 ville f. eks. gi seg selv 9 måneder. Det var en passende straff sammenlignet med den han hadde fått før, mente han. Tidligere hadde han fått henholdsvis 2 - 5 - 7 - 7 måneder. Det var ingen vits i å hoppe fra dette og opp til de 2 år han ventet å få. I.o. nr. 1 ventet å få 30 dager, og ville selv gitt seg det samme. Det var noe stort sludder med 18 måneder. En får ikke mere enn 30 dager om en stjeler — og han hadde bare drukket. Eller med andre ord: til den og den brøde, fulgte den og den soning. Det var det *retferdigste* — i forhold til *brøden* — at samfunnet gjengjelt på den måten. Når det gjalt hva i.o. trodde ville bli det avgjørende for *dommeren*, kom imidlertid to andre ting inn i billedet som varianter av gjengjeldelsesprinsippet. For det første *hva som stod i loven* eller *hva politiet mente* — for løsgjengerne lot disse to ting til å gå ut på ett. Dessuten kom henvisninger til at dommeren tok mest hensyn til tiltaltes *tidligere straffer*. Nr. 71 svarer f. eks. på spørsmålet om hva dommeren tar mest hensyn til. „Hva en er straffet for før. Det er utrivelig at det skal taes med på ny. Meddommeren får et forandret billede — det blir ikke dom for det en har gjort, men for det en har gjort før“. Nr. 14: „Det en har vært borti før. Det er galt, det en har vært borti før er sonet, og skal ikke sones en gang til“. Også i forbindelse med dommeren var det ofte henvisninger til rettferdighetsprinsippet: Nr. 15 mente å kunne konstatere et skifte i hva som var avgjørende for dommeren. „Før snakket de mye om at en kunne ha godt av å komme i ordnede forhold, men mindre om det nå. Nå er det hva som er rettferdigst som er avgjørende“. Alt dette ble altså sammenfattet under gjengjeldelsesprinsippet.

²⁾ Muligens hadde det vært bedre ikke i det hele tatt å innføre det følelsesladede begrep „gjengjeldelse“. Som det vil framgå av det følgende er begrepet her å oppfatte som en *fellesbetegnelse* på flere nokså uensartede fenomener. Når vi under stor tivil likevel bruker det slik, er det for å berede grunnen for enkelte senere sammenstillinger.

2. *Almenprevensjonen*: Svar som: „avholde andre fra å gjøre noe lignende“ ble plasert i denne kategorien.

3. *Individualprevensjonen*: Alle svar med hovedvekten på å hindre i.o. i å begå nye lovovertrædelser, ble plasert i denne kategorien. I noen få tilfeller var det tale om å uskadeliggjøre vedkommende, eller å avskrekke ham — og ikke andre —, men i den store majoritet av tilfellene om å *forbedre*. Enten det nå var slik som nr. 83 foreslo: „Gi ham en sjanse, betinget dom, mot at han forsøkte å betale tilbake“, eller mere direkte behandling som ved nr. 3: „Burde ikke være fengsel for slikt, men kuranstalter som i Sverige i 6 måneder . . .“

De tre kategoriene ligner de som *von Eyben* opererer med i sin bok „Strafudmåling“ (5), og vi skal snart se dem i sammenheng med noen av denne forfatterens synspunkter. Det må imidlertid presiseres at kategoriene bare er ment som grove båser for empiriske data. Hva et i.o. mener er rettferdigst, vil selvfølgelig ofte — enten han under intervjuet sier det eller ei, mener det, eller ikke mener det — samtidig være det som på beste måte både oppfyller kravet til almen og individualprevensjon. Og omvendt. Hvilke prinsipper som går sammen, og hvilke som ikke gjør det, er spørsmål som det krever empirisk gransking for å få klarlagt. For vårt formål er ikke dette noen avgjørende grunn til ikke å bruke dem.

Våre beskjedne resultater framgår av den følgende tabell — hvor — og minus representerer et i.o. som *ikke* ville dømme seg selv etter — eller som mente at dommeren ikke la vekt på — et eller annet moment som falt inn under denne kategorien.

Tabell XI.

Hvis egen dommer:	Løsgj.		Vinningsf.		Andre
		22 = rettf.		21 = rettf.	
Gjengjeldelsesprinsippet .	23 ÷ 1	1 = loven	23 ÷ 1	1 = loven 1 = tidl. str.	8
Almenprevensjonen			2		
Individualprevensjonen .	17		13		2
Andre svar, vet ikke, eller ubesvart	3		6		2
<i>Avgjørende for dommeren:</i>					
		7 = rettf.		10 = rettf.	3 = rettf.
Gjengjeldelsesprinsippet .	33	11 = loven-politi 15 = tidl. str.	31	10 = loven 11 = tidl. str.	7 4 = tidl. str.
Almenprevensjonen	1 ÷ 1		2		2
Individualprevensjonen .	4 ÷ 2		4 ÷ 3		5
Andre svar, vet ikke, eller ubesvart	7		10		6

Tabellene viser for det første en meget stor grad av overensstemmelse mellom løsgjengere og vinningsforbrytere. Selv når det gjelder individualpreventive hensyn som begrunnelse for egen dom, er overvekten av en slik begrunnelse hos løsgjengerne helt ubetydelig. Tabellene viser videre gjengjeldelsesprinsippets dominerende stilling, og hvordan gjengjeldelsen øker i betydning fra i.o.'s egen begrunnelse til hva i.o. mente var avgjørende for dommeren, mens individualpreventive hensyn i tilsvarende grad minsker i betydning. Forskjellen er i høy grad statistisk signifikant ($P < 0,001$). Dette må imidlertid ikke dekke over at det også fantes en høy grad av overensstemmelse i domsprinsippene. En annen sak er at denne overensstemmelsen slett ikke behøver å føre til det samme *resultat*. I.o. som kjenner alle sakens detaljer kan komme fram til at en dom på 30 dager er det mest rettferdige, men likevel mene at også dommeren tar mest hensyn til rettferdigheten om han gir ham en dom på 3 år — de to har bare forskjellig oppfatning av sakens detaljer og av hva som er det rettferdigste. Almenprevensjonens manglende tilstedeværelse kan delvis komme av intervjumetoden — hadde vi fått anledning til å gå dypere ned i hver enkelts begrunnelse ville vi formodentlig støtt på svaret med noe større hyppighet. Når et i.o. mener en bestemt dom er rettferdigst, kan muligens oppfatningen ha sin forankring i almenpreventive betraktninger. Likevel må en ha lov å hevde at almenpreventive betraktninger ikke er de som ligger lengst oppe i dette klientellets bevissthet.

Von Eyben sier at nordiske *teorier* om straffens formål stort sett har stillet seg avvisende overfor gjengjeldessynspunktet, men at man har vaklet når man ble stillet overfor spaltingen mellom de individual- og de almenpreventive synspunkter. Hans undersøkelse viser imidlertid at i *praksis* er de dominerende hensyn ved straffutmålingen ikke identiske med de teoretisk forfektede. „I straffutmålingen får man det pregnante uttrykk for, at straffen er en *samfundsmæssig misbilligelse*, idet man i straffens størrelse angiver misbilligelsens styrke“. Det samfunnsmessige forkastelige i handlingen er avhengig av to faktorer, mener han: forbrytelsens grovhet, og forstraffenes karakter, deres antall, lengde og avstand fra den nu foreliggende forbrytelse. I vår språkbruk ville disse faktorer bli kategorisert under gjengjeldelsesprinsippet, og vi ser da at det blir overensstemmelse mellom hva von Eyben på grunnlag av sin undersøkelse mener er avgjørende for dommerne, og hva våre varetektsfanger mener er avgjørende. Nå kan det — som professor Stephan Hurwitz har påvist (6) reises alvorlige og berettigede innvendinger mot hele inndelingen, men for vårt spesielle formål, og med de mange ovenforstående forbehold, synes vi likevel det er av en viss interesse å peke på parallelliteten.

Ser vi noe mer detaljert på hvem som faller i de forskjellige kategoriene, kommer vi igjen fram til en forskjell mellom de av løsgjengerne som venter „betinget tvangsarbeid“ og de som ikke gjør det. De førstnevnte støtter seg i signifikant ($P < 0,01$) større grad til individualpreventive hensyn når det gjelder den dom de ville avsi over seg selv. Det samme gjelder i nesten like stor grad ($P = 0,01$) gruppen som faktisk får „betinget tvangsarbeid“. Disse individualpreventive hensyn oppfattes imidlertid som noe i motsetning til hva som nu foregår med dem. Det framgår blant annet av de samme personenes syn på hva som er avgjørende for dommeren: gjengjeldelse, og det kommer også fram — som vi senere skal se — ved deres meget sterkt negative innstilling til sanksjonen som de nå venter seg den. At nettopp tvangsarbeiderne forfekter de individualpreventive hensyn som noe i motsetning til hva som nå skjer med dem er ikke minst interessant på bakgrunn av at tvangsarbeid på Opstad opprinnelig var ment som en form for behandling — ikke straff.³⁾

Blant vinningsforbryterne fordeler de individualpreventive hensyn seg helt jevnt mellom alle kategorier av både forventet og oppnådd straff.

OPPFATNINGEN AV RESOSIALISERINGSMULIGHETENE.

Vi så i forrige avsnitt på de prinsipper i.o. ville legge til grunn for sin dommergjerning. Derved behøver vi ikke ha sagt stort om hva i.o. mener er *best* for seg — hva som ville gi det størst mulighet for å unngå nye tilbakefall. Mange i.o. levde seg nemlig slik inn i dommerrollen at de dømte seg til ting som — viste det seg senere i intervjuet — de mente skadet deres resosialiseringsmuligheter. På spørsmålet: „Hva ville være det beste for Dem for å holde Dem på rett kjørl?“ ble svarene som i tabell XII:

Tabell XII.

	Løsgjeng.	Vinningsforbr.
Ikke nødvendig med noe spesielt	4	3
Miljøskifte	10	13
Hus	12	7
Bestemt type arbeid	6	9
Avhold	8 ÷ 1	7
Anonyme Alkoholikere	6 ÷ 2	2
Antabustabletter	3 ÷ 1	1 ÷ 1
Tilsyn	3	3 ÷ 1
Kurhjem m. m.	9	5
Andre svar	2	2

³⁾ Juridisk sett er også tvangsarbeid noe annet enn straff. Hvilket ikke forhindrer at det blir *oppfattet* som straff, og derfor i denne artikkelen også av og til blir betegnet som det.

Vi vil skille denne tabellen i to hovedgrupper: På den ene side forslag som innbefatter en eller annen aktiv form for behandling som kurhjem, tilsyn, antabustabletter, eller medlemskap i Anonyme Alkoholikere. På den annen side vil vi plasere forslag som innbefatter forandring i ytre faktorer som miljøskifte, hus, avhold, eller en bestemt type arbeid. Under hensyntagen til hvor lett det i hele etterkrigsperioden har vært å få arbeid i Norge, ble generelle utsagn om „å få arbeid“ utelatt helt, selv om det nok kan ha ligget realiteter bakom for noen få sterkt fysisk svekkede. Avhold ble plassert her og ikke under behandling p. g. a. utsagnetts nokså passive preg.

Med basis i denne inndeling får vi:

Tabell XIII.

	Løsgj.	Vinningsf.
Behandling	14	8
Forandring i ytre faktorer	18	20

Heller ikke her er forskjellen mellom løsgjengere og vinningsforbrytere signifikant når det gjelder forslag om behandling — tabellen måtte forøvrig omformes noe for å prøves statistisk — men det er en viss tendens i tallene. Når det gjelder synet på forandring i ytre faktorer, er det ingen forskjell mellom de to grupper.

Ser en på ovenforstående tabell i sammenheng med prinsippene de ville dømme seg etter, *må en ha lov til å konkludere med at behandlingsprinsipper ikke dominerer oppfatningen hos dette klientellet. Stort sett var synspunktet det gamle: til straff hører soning.* Ørnulf Ødegård (12) fant det samme blant sine unge tilbakefallsforbrytere (s. 43). Motstanderne mot straffen finner foreløpig neppe sine beste forbundsfeller innenfor fengslene.

INNSTILLING TIL FORVENTET STRAFF.

Selv om behandlingssynspunktet ikke dominerte, betød ikke det at varetektsfangene rolig aksepterte den straff de *ventet å få*. Hver mann ble fra uttalelser gjennom hele intervjuet kategorisert etter hvilken innstilling han hadde til de forventede sanksjoner. Intet i.o. ble spurt om sin innstilling, alle negative og de to positive reaksjoner kom helt spontant. Fordelingen framgår av tabell XIV.

Tabell XIV.

Innstilling til forventede sanksjoner:	Løsgj.	Vinningsf.	Andre
Sterkt negativ	16	2	1
Negativ	9	8	2
Nøytral eller ingen innstilling	17	32	9
Positiv innstilling	1	1	

På ny dominerer forskjellen mellom løsgjengere og vinningsforbrytere. Blant løsgjengerne er majoriteten sterkt negativt eller i det minste negativt innstillet. Blant vinningsforbryterne var det alminneligste å ikke gi uttrykk for noen innstilling til straffen i det hele tatt. Forskjellen mellom de to grupper i tabell XIV er den mest utpregede i hele undersøkelsen, og er i høy grad statistisk signifikant. ($P < 0,001$). Denne forskjellen forsvinner ikke selv om vi holder den forventede straffelengden konstant — ved hver for seg å sammenligne grupper som venter seg henholdsvis mere og mindre enn „betinget tvangsarbeid“ eller 1 års fengsel. Både blant varetektsfanger som venter kort straff, og blant varetektsfanger som venter lang straff, er løsgjengerne vesentlig mere negativt innstillet overfor den forventede sanksjon enn vinningsforbryterne er det.

Ser vi på løsgjengerne og vinningsforbryterne hver for seg, så viser det seg at det hos vinningsforbryterne finnes en svak, men statistisk signifikant tendens ($P < 0,05$ med Yates korreksjon på de små tall) til mere negative innstillinger blant de som venter seg over ett år, enn blant de som venter seg mindre. Blant løsgjengerne derimot forsvinner nesten hele tendensen. *Deres negative holdning er en funksjon av noe annet enn akkurat den spesielle sanksjon de venter å bli utsatt for.*

Tar vi for oss sammenhengen mellom innstillinger og oppnådd straff, så finner vi igjen forskjellen mellom vinningsforbrytere og løsgjengere også når vi holder den oppnådde straffelengden konstant — ved hver for seg å sammenligne grupper som *fikk* henholdsvis mere og mindre enn „betinget tvangsarbeid“ eller 1 års fengsel.

Mellom innstilling på den ene side, og å få det en venter å få — eller ikke å få det — på den annen side, later det ikke til å være noen sammenheng. Heller ikke mellom innstilling og selv å foreslå behandling — eller ikke å foreslå det, selv om det her er en viss tendens i tallene. En viss tendens er det også blant de som ville gitt seg selv halvparten eller mindre enn det de ventet å få, til å være mere negativt innstillet enn de som ville gitt seg selv noe nærmere opp til det de ventet å få. For gruppene sett under ett er sammenhengen statistisk signifikant ($P < 0,02$), men om vi ser på løsgjengere og vinningsforbrytere hver for seg med de nødvendige korreksjoner for de små tall, forsvinner signifikansen.

* * *

Vi ser altså at den vesentligste faktor når det gjelder om en mann i vårt materiale har negativ holdning overfor forventede sanksjoner eller ei, er om han kan klassifiseres som løsgjenger. Det neste spørsmål som reiser seg i denne forbindelse, er: Skyldes dette hans bakgrunn — ugift, eldre, mistilpasset — noe som

gir seg uttrykk i en generelt negativ holdning, og som derfor også kommer til syne overfor de forventede sanksjoner? Eller har han helt *spesielle* ting å klage over, noe som tyder på at det bare er på dette området han er så sterkt negativt innstillet. En nærmere analyse av *innholdet* i de negative innstillinger tyder på at det siste er tilfelle.

La oss imidlertid først se litt på hva både vinningsforbrytere og løsgjengere har felles: I omtrent like stor grad uttrykker representanter for de to grupper sin misnøye med det uhensiktsmessige i den forventede sanksjon — de blir ikke bedre av det — og med at tidligere dommer får betydning for den nye dommen. Dessuten gir noen uttrykk for en generelt negativ holdning til rettsvesenet, og endelig mener noen at tidligere urettferdig behandling har bragt dem i den situasjon de nå er i, og at de nå derfor ikke burde straffes slik som de venter.

Men i tillegg til hva de har felles kommer hos løsgjengerne ett moment som ikke en eneste gang nevnes hos vinningsforbryterne: *Det er urettferdig at det i det hele tatt skal sanksjoneres med noen styrke.* Vi drikker opp våre egne penger. Har arbeid, ligger ingen til byrde, hvis vi ikke bråker, bør vi kunne gå i fred. Hvis vi bråker, kan det være straff nok å ligge i fyllearresten natten over. Vi får tre år for å drikke opp våre egne penger. Andre kan underslå millioner uten å få så mye i straff. Hadde vi dessuten hatt noe sted å bo, eller vært fint kledd, ville vi aldri blitt arrestert. 21 av løsgjengerne nevner slike momenter.

Noen eksempler⁴⁾: Nr. 27 venter, og får, „betinget tvangsarbeid“, tror ikke han klarer betingelsene: „Forvaringene er alt for lange. Vil ha en dram etter det for å få fengselsstemningen ut av kroppen. Alkohollovgivningen er noe av det brutaleste som finnes. Er ikke maken i noe land. Og kommer i gjeld når jeg er der p. g. a. bidraget til barna. Bedre å sitte på Botsfengslet, da har en følelsen av å sitte for å ha gjort noe galt. Blir ikke så bitter da.“ Nr. 29 venter, og får, „betinget tvangsarbeid“: „Blir bare verre av å være anbragt. En kan straffe forbrytere — ja, ikke for hardt dem heller — men la fyllefantene få gå i fred . . .“ Nr. 32 venter 60 dager, får „betinget tvangsarbeid“: „Når en drikker av egne penger, skulle det være nok at en må ligge og fryse en natt i fengselskjelleren. Så lenge en holder seg til lovlige varer. Og vi som bor på herberger, hvor skal vi drikke? I porter og parker — men der blir vi arrestert. Vi har like mye rett til å drikke vi som andre“. Nr. 39 venter „betinget tvangsarbeid“, får 120 dagers fengsel: „Om en har vært full så bør en slippe ut om morgenen uten noe mere forhør. Straff nok at en bruker opp penga og blir dårlig.

⁴⁾ Ved å bringe sitater tas det selvfølgelig intet standpunkt til om de er „berettigede“ eller „uberettigede“, eller om de faktiske forhold er i overensstemmelse med sitatets innhold. I en undersøkelse av innstillinger kan utsagn i strid med „de faktiske forhold“ være vel så interessante som „sanne“ utsagn.

Staten har så svære inntekter av brennevinet at den får ta noe av bryderiet også . . .“ Nr. 41 venter, og får, 30 dager: „Får jo større straff for å drikke seg full enn for å stjele her i landet, jeg har aldri sett maken. Det er de som ikke har noe sted å bo som blir tatt. Jeg så en fin mann med hatt og lorgnett som stod og sjanglet på jernbanetorget en aften. En politimann ble oppmerksom på ham og gikk bort og snakket med ham — og tok og hjalp ham over i en drosje. Hadde mannen vært dårlig kledd, hadde nok politiets egen bil kommet øyeblikkelig, det er sikkert som en lås . . .“ Nr. 11 venter og får „betinget tvangsarbeid“: „Tar det mere som en hevn når de gir meg 18 måneder for å ha drukket. Bare de som ikke har hus og hjem som blir tatt. Opstad eller kuranstalt gir følelse som bønder i Brooklyn når vi kommer ut. Har vært borte så lenge. Stadige dommer, det skaper mindreverdsfølelse og gir oss en knekk. Jeg har vært borte i tyverisaker også, men ble ikke behandlet på langt nær så stemoderlig da som når en har tatt en dram. Det er alt for strengt.“ Nr. 22 „venter betinget tvangsarbeid“, får 36 dagers fengsel: „Systemet er galt når en som har arbeid kan komme opp i dette“. ⁵⁾

ÅRSAKENE.

I alle intervjuene ble det gjort forsøk på å få fram i.o.'s egen oppfatning av årsakene til at han foretok sitt avvik. Han ble ganske enkelt spurt om hva han selv mente var årsaken til at han „kom opp i dette her“, og det ble så gjort et forsøk på å lede samtalen inn på mer dyptliggende faktorer, noe som ikke hindret at mange svar ble svært klisjepreget. Et forsøk på senere å klassifisere dem i henhold til Talcott Parsons (10) kategorier for avvikstyper førte ikke fram. Det vil utvilsomt kreve adskillig mere dyptpløyende intervjuing samt adskillig ytterligere teoretisering for å få hans kategorier heftet noenlunde sammen med empirien.

Hovedresultatene framgår av tabell XV. Mange varetektsfanger har oppgitt flere svar, og er derfor kategorisert flere steder. Minus foran et tall viser at i.o. mener at kategorien *ikke* passer for ham.

Tabell XV.

Medvirkende årsaker til avviket:	Løsgj.	Vinningsf.	Andre
Alkoholpåvirkning	43	31 ÷ 4	5
Utpreget alkoholmisbruk	26	18	2
I.o. medlem av spesielt miljø (subculture)	25	21	1
I.o. indisponert p. g. a. fysiske skavanker	10	7	1
I.o. med kompensingsbehov p.g.a. svikt i forholdet til medmennesker .	14	5	5

⁵⁾ Enkelte videre spekulasjoner om årsakene til og konsekvensene av disse negative innstillinger hos løsgjengerne finnes i en annen artikkel av forfatteren (2).

Vi vil bare oppta plassen til kommentering av alkoholmisbruk og medlemskap i et spesielt miljø. Hyppigst forekommende er referanser til det førstnevnte. Det er her tatt med svar som viste at i.o. ble arrestert p. g. a. fyll, var beruset i gjerningsøyeblikket, eller foretok handlingen for å skaffe penger til mere alkohol. Samtlige løsgjengere havnet selvfølgelig i kategorien, og ikke mindre enn 31 eiendomsforbrytere. Angående de sistnevnte må en imidlertid ha øynene oppe for en liten feilkilde som sjelden blir nevnt i diskusjonen om sammenhengen mellom alkohol og kriminalitet: Enkelte av eiendomsforbryterne foretok ikke forbrytelsen fordi de var berusede, men hadde på forhånd beruset seg for å få mot til å foreta forbrytelsen. Videre er selvfølgelig et utvalg av fengslede — og da særlig gamle fengselsfugler — på ingen måte brukbart for generelle påstander om sammenhengen mellom kriminalitet og alkohol. Tross alt er det mindre enn halvparten av de anmeldte tyveriene som blir oppklart, og den berusede har selvfølgelig større sjanse for å bli oppdaget enn den ikke berusede. Dette forhindrer ikke at det utvilsomt finnes en sterk sammenheng, og blant våre i.o. er den det mest utpregede trekk i bildet.

Dernest følger det som vi har karakterisert som medlemskap i et spesielt miljø — at i.o. har gitt uttrykk for at de vennene han nå har, eller har hatt, eller det miljøet han ferdes i, har vært en medvirkende faktor. Typiske uttalelser kommer f. eks. fra vinningsforbryteren nr. 76: „Jeg hadde ikke en mulkt til jeg var 30 år. Men ble etter krigen skilt og uten hus. Det skjer alltid i fylla med meg. Det siste tok bare en natt. Jeg var så redd for å komme opp i det på ny, visste det ble to år, men jeg har så mange „kjekke“ kamerater, det skulle gå så lett . . .“ Eller vinningsforbryteren nr. 98: „Det skyldes fylla. Jeg traff noen kamerater som hadde vært borti det før. Traff dem først i frigjøringsdagene, og så igjen i 1950. Da var det at det gikk galt. Tar av og til en dram lørdagskvelden, og da vil jeg gjerne rusle ute en tur, og så kommer jeg opp i slikt når jeg treffer gutta“. Løsgjengeren nr. 32 kan ikke tenke sig å drikke alene: „Drikker alltid sammen med andre. Men ikke med hvem som helst. Det må være rolige folk på min egen alder (62 år). Ikke kvinnfolk — de blir så bråkete, og ikke unge, de vil ha fatt i jenter og sånn når de blir fulle. Drikker gjerne fredag og lørdag, og bruker søndagen til å komme meg“. I.o. har aldri vært medlem av Anonyme Alkoholikere — han gir uttrykk for at han synes han har det bra som han har det. Løsgjenger nr. 34: „Kunne godt la være å drikke. Men det kommer av at en blir gående å drive sammen med de andre“. Løsgjenger nr. 36: „Det blir for mye kameratskap. Leit å si nei når en spanderer, selv om jeg ikke skulle ha lyst på noen dram akkurat da, — og andre ganger er det jeg som spanderer“. På spørsmål om han er

gift, svarer i.o. benektende, noe slikt er vanskelig når en har kamrater — pengene går til dem. Den som ikke deler, blir cremitt. I.o. bor på herberge, og gir når samtalen kommer inn på dette et karakteristisk uttrykk for undergruppens normer: „Herbergekor-tene må byttes ut hver måned. Det er oppe der mellom klokken 9 og 12. En dum ordning, for da må en jo skofte hele den dagen, for det er jo ikke noe å komme tilbake for etter frokost. Og ikke nok med at en må skofte en dag i måneden, men der treffer en jo de andre, og så blir det å ta en dram etterpå. Det blir dyrt hver måned. Jeg holder ellers til utenfor B. Noen av gutta har holdt til der siden før den første verdenskrig. Lastebilene kommer der når de skal ha en hjelpemann. Det gjelder å kjenne noen av sjåførene. Jeg er jo kjent der, så det er aldri noen vanskeligheter for meg. Vi står der alle sammen.“ — Og hvis det kommer noen nye? „De blir jo stående utenfor da, og får ikke arbeid uten at de er kjent. Hvis de ikke blir det, forsvinner de fort.“ (Det er lett å forestille seg hvordan en som bryter drikkenormene ikke vil bli akseptert — bli kjent — og heller ikke få arbeid der). I.o. ble forøvrig spurt om hvordan det ville gå om en av dem ikke drakk, men han oppfattet spørsmålet som om det gjalt en av de allerede aksepterte. Og svarer: „Det er ingen som sier noe på det. Han *har* jo drukket, så det varer jo ikke lenge før han gjør det på ny. Da har han spart opp i mellomtiden, så blir det mere på de andre.“ — Men hvis han sluttet helt? „Det har jeg aldri hørt om. Mange holder året ut, og så drikker de igjen. Det følger med arbeidet . . . Noen dager kan det være mye å gjøre, og så er det atter lange pauser uten noe . . . Jeg drikker bare for selskaps skyld, aldri alene. Det er hyggen“.

For undersøkeren var denne sterke forekomsten av medlemskap i et spesielt miljø litt av en overraskelse. Særlig når det gjalt løsgjengerne hadde jeg ventet å møte både flere og langt mer isolerte individer, — ensomme, mislykkede, og uten tilknytning til andre uten ved enkelte drikkesammenkomster. Sistnevnte kontaktform blir riktignok utnyttet maksimalt, men jeg fikk også inntrykk av at samværet uten alkohol var hyppig og av stor betydning for deltakerne. I hvilken grad avviket skyldtes medlemskapet, eller omvendt, gir midlertid ikke materialet muligheter for å uttale seg om. Sikkert er det bare at gruppekonstellasjoner som beskrevet ovenfor bør tas i betraktning når en forsøker å endre livsførselen til dette klientellet. Dette fører oss direkte over i spørsmålet om visse praktiske konsekvenser av undersøkelsen og dens resultater.

NOEN PRAKTISKE KONSEKVENSER.

Vi så i det foregående at intervjuobjektene hadde relativt korrekte antakelser om den straff de ville komme til å få. Hadde de hatt for lave forventninger, kunne en sagt at det avskrekkende moment ikke hadde fått anledning til å virke. Resultatene viser imidlertid at varetektfangene var klar over hva som ventet dem — når de nå først var arrestert.

Noen form for økt intensitet i normsendingprosessen, later derfor ikke å ha noe for seg. Derimot burde fenomenet vi har karakterisert som medlemskap i et spesielt miljø — „subculture“ — kunne utnyttes. Intensivt forebyggende arbeid f. eks. blant klientelet som vanker utenfor B., — opprettelse av ventestue der, muligens egen A.A. avdeling for akkurat denne gruppen, o. s. v., kunne kanskje ha noe for seg. Mye tyder på at det ville være adskillig mer fruktbart å forsøke å endre selve gruppens normer, enn å rive løs ett og ett medlem. En forutsetning for en endring av normene, er imidlertid å kjenne dem nøye — for bl. a. å vite hva som er verd å bygge videre på. Det ville være meget interessant — og tilsvarende vanskelig — å få utført intensive studier av slike grupper utpregede løsgjengere.⁹⁾

Når det gjelder løsgjengerne, må en også ha klart for seg deres negative innstilling til at det i det hele tatt skal sanksjoneres. Det er jo ganske klart at denne innstillingen minsker sjansene for en vellykket resosialisering. Et første skritt på veien måtte være å få løsgjengerne til å akseptere sanksjoneringen. Noen argumentering med basis i behandlingsprinsipper vil imidlertid neppe føre fram, så fremmede som både løsgjengere og vinningsforbrytere stort sett stiller seg overfor dette. Behandlingsformer som krever institusjonsopphold utover det klientelet finner „rettferdig“ vil støte på svære vanskeligheter i form av sterkt negative innstillinger.

Et lite moment utenfor vår teoretiske ramme, men av adskillig praktisk betydning ville være om det ble obligatorisk at samtlige varetektfengslede ble oppsøkt av en sosialarbeider etter et par dagers innesperring. Mange små problemer forbundet med den plutselige fengsling kunne derved bli løst både for fangene og deres familier, og formodentlig ville også presset på fengselsbetjeningen for å få den til å ta seg av disse oppgavene bli noe mindre. Adskillig taler imidlertid også imot en slik ordning, så muligens burde den innskrenkes til bare å gjelde for mindre rutinerete fanger. Om det i Norge — i likhet med ordningen i Danmark og Sverige — ble obligatorisk med oppnevning av forsvarer for alle varetektfanger, ville også mye være vunnet.

⁹⁾ En uhyre interessant amerikansk undersøkelse på området er Jackson og Connors (7).

SAMMENDRAG.

98 varetektsfanger ble intervjuet om forventningene til den kommende dom, hva de selv ville gitt seg, og hvorfor både de og dommerne ville dømme som de gjorde. Videre ble undersøkt deres innstilling til den forventede dom, og også hva de faktisk fikk i dom. Resultatene viser at varetektsfangene som helhet hadde korrekte forventninger m. h. t. den dom de kom til å få. Blant løsgjengerne som ventet „betinget tvangsarbeid“ var det en avgrunn mellom forventet sanksjon og hva de selv ville gitt seg. Hos de andre løsgjengerne og vinningsforbryterne var tendensen å ville gi seg selv litt mildere straff enn de ventet å få. Hos majoriteten av løsgjengerne hersket det også en overordentlig negativ innstilling til den forventede sanksjon, de fant det urettferdig at det i det hele tatt skulle sanksjoneres med noen styrke. Vinningsforbryterne var langt mindre negativt innstillet, og forskjellen mellom de to grupper holdt seg både blant fanger som ventet lang og blant fanger som ventet kort straff. Den negative innstilling hos løsgjengerne betød imidlertid ikke at behandlingsprinsipper dominerte. Tvert om: Både hos løsgjengerne og hos vinningsforbryterne var gjengjeldelsesprinsippet den dominerende basis for en tenkt dommergjerning. Behandlingssynspunkter kom heller ikke særlig fram på spørsmål om hva som ville vært *best* for dem. Dette utvalget vil neppe være noen hjelp for initiativ i retning av behandling istedenfor straff, og hvor en eventuell behandling vil bli mer langvarig enn straff, vil varetektsfangene sikkert reagere sterkt negativt. Medlemskap i spesielle miljøer later til å være en viktig faktor i årsaksforholdet, og det er et spørsmål om ikke det mest lønnsomme resosialiseringsarbeid kunne settes inn mot gruppen som helhet.

Nils Christie.

LITTERATUR.

1. *Bloem, Liselotte*: Die Situation der Straferwartung in der Untersuchungshaft. Blätter für Gefängniskunde. Særtrykk av 65 årgang, 1934, s. 1—85.
2. *Christie, Nils*: Løsgjengeres negative innstillinger til sanksjonene. Kommer i Norsk tidsskrift om Alkoholspørsmålet, 7 årg., 1955.
3. *Corsini, R. J.*: A study of certain attitudes of prison inmates. Journ. Criminal Law and Criminology, 37 årgang, s. 132—40, 1946.
4. *Corsini, R. J.* og *Bartleme, K.*: Penology and the attitudes of prisoners. British Journ. of Delinquency, 4 årgang, s. 55—58, 1953.
5. *Eyben, W. E. v.*: Strafudmåling. Lovens rammer og dommerens utfylling. København 1950.
6. *Hurwitz, Stephan*: Strafudmåling. Anmeldelse av v. Eybens bok i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 38 årgang, s. 197—203, 1950.
7. *Jackson, Joan* og *Connor, Ralph*: The skid road alcoholic. Quarterly journal of studies of alcohol. 14 årgang, s. 468—486, 1953.

8. *Langfeldt, Gabriel*: Der Dieb und der Einbrecher. Eine charakterologische Studie. Skrifter utgitt av det Norske videnskaps-akademi i Oslo, 1936.
9. *Morrow, W. T.*: Criminality and antidemocratic trends. A study of prison inmates. Kap. XXI i Adorno o. a.: The authoritarian personality, N. Y. 1950.
10. *Parsons, Talcott*: The social system. USA 1951. Spesielt kapitel VII.
11. *Segerstedt, R. T.* i samarbeid med *Karlsson, Georg* og *Rundblad, Bent G.*: A research into the general sense of justice. Theoria, 15 årgang, s. 323—338, 1949.
12. *Ødegaard, Ørnulv*: Unge tilbakefallsforbrytere. En sosial-psykiatrisk undersøkelse. Oslo 1941.

Overtrædelser af skatte- og afgiftslovgivningen.

Af politiadvokat JØRGEN SMITH

Forskellige synspunkter.

Den høje beskatning, der er et fremtrædende træk i de moderne samfunds økonomiske liv, gør det nødvendigt at føre en hård kamp imod skattesnyderiet¹⁾. De foranstaltninger, der bringes i anvendelse i de forskellige lande, er selvfølgelig først og fremmest af skatteteknisk art, og udgør en del af de skattesystemer, som de skal tjene til at beskytte. Sammenligninger fra land til land kan derfor kun foretages af den, der er meget fortrolig med de forskellige arter af skattelovgivning og skatteadministration.

Flere af de forfattere, der i de senere år har gjort sig til talsmænd for, at straffelovgivningen skal tage kampen op imod utilbørlig udnyttelse af erhvervslivets magtpositioner og mod andre former for »white collar crime«, peger på skattesvig som et karakteristisk eksempel på denne art af forbrydelser. Iblandt disse forfattere har *Hermann Mannheim* beskæftiget sig med spørgsmålet i sin bog »Criminal Justice and Social Reconstruction«, London 1946²⁾, hvori han giver udtryk for sin opfattelse af, at strafferetten i de forskellige moderne samfund ikke har fulgt med i den sociale tænkemådes udvikling. Strafferetten tager fra gammel tid et eensidigt standpunkt til samfundslivets problemer. Således er de gældende udformninger af berigelsesforbry-

¹⁾ I tidsskriftet »Skattepolitisk Oversigt« 1950 pag. 87 og 1953 pag. 145 er skattesnyderiet i England, U.S.A. og Frankrig skildret.

²⁾ Anmeldt af professor *Hurwitz* i »Nordisk Tidsskrift for Strafferet« 1947 pag. 230 ff.